

Dariusz Zawadzki, Wojewódzka Stacja Ratownictwa Medycznego w Łodzi – Rejon Zgierz; Wojewódzki Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Zgierzu
Justyna Krupińska, Uniwersytet Medyczny w Łodzi
Anna Rej-Kietla, Uniwersytet SWPS

Obowiązek udzielenia pierwszej pomocy przez nauczycieli w aspekcie prawno-medycznym

Słowa kluczowe: pierwsza pomoc, stan zagrożenia życia i zdrowia, nauczyciel, szkoła

Key words: first aid, life and health threat, teacher, school

Rodzice wysyłając dziecko do szkoły obdarowują nauczycieli pełnym zaufaniem nie tylko pod względem przekazywania wiedzy niezbędnej do kontynuowania nauki i kończenia jej poszczególnych etapów, ale również w aspekcie bezpieczeństwa.

Wśród dzieci głównymi przyczynami zgonów w wieku przedszkolnym są urazy i zatrucia, ale też zatrzymanie krążenia, które może być spowodowane zaburzeniami rytmu serca, wywołanymi wysiłkiem fizycznym w przypadku niezdiagnozowanych wad serca. W celu zminimalizowania obrażeń bardzo ważna jest natychmiastowa pomoc poszkodowanemu dziecku już na miejscu wypadku. Każdy nauczyciel powinien znać podstawowe zasady udzielania pierwszej pomocy w stanach bezpośredniego zagrożenia życia i zdrowia oraz posiadać wiedzę i umiejętności praktyczne, aby wdrożyć szybkie, sprawne postępowanie i wezwać zespół ratownictwa medycznego. Należy pamiętać, że dalsze losy dziecka w stanie zagrożenia życia uzależnione są głównie od udzielenia pierwszej pomocy przez pierwszą osobę, która znajdzie się przy dziecku. Oczekiwanie na ambulans bez podjęcia czynności naraża dziecko na wiele komplikacji, z których może nie wyjść do końca swojego życia.

Zawód nauczyciela

Zgodnie z art. 6 Karty Nauczyciela, nauczyciel, wykonując powierzone mu obowiązki służbowe, zobowiązany jest do szeregu czynności, m.in. do realizacji

zadań dydaktycznych, wychowawczych, ale również opiekuńczych¹. Należy zwrócić uwagę na słowo opiekuńczy, które według A. Kelma oznacza *działania podejmowane wobec osób ze względu na faktyczne lub potencjalne zagrożenie ich istnienia, przy braku lub ograniczonych możliwościach przewyciężenia własnymi siłami tych osób*², zaś wg słownika języka polskiego PWN, opieka oznacza m.in. dbanie o kogoś³. Praca nauczyciela jest zatem bardzo odpowiedzialna, pełni on bowiem wobec swoich podopiecznych rolę dydaktyczno-wychowawczą. Największą odpowiedzialność za zdrowie, a nawet życie dziecka nauczyciel ponosi na wycieczkach, koloniach, obozach, gdzie często kontakt z rodzicami jest ograniczony a czasem niemożliwy. Odpowiedzialność dotyczy zarówno dzieci zdrowych, jak i chorych przewlekłe. Ryzyko rośnie ze względu na konieczność przyjmowania przez dzieci leków z różnych grup, m.in. psychotropowych (§ 32 rozporządzenia MENiS). Ze względu na wiek podopiecznego, chorobę, ale również grupę leku, nierzadko leki muszą być przechowywane u opiekuna wyjazdu, chociażby ze względów bezpieczeństwa, aby nie doszło do niepożądanego zażycia lub co gorsza – zatrucia się lekami przez innych uczestników wycieczki. Przed wyjazdem na wypoczynek nauczyciel musi otrzymać pisemną informację o chorobach przewlekłych czy alergiach (głównie na leki), a w razie wątpliwości powinien skontaktować się z rodzicami w celu doprecyzowania informacji dotyczących chorób. Nauczyciele z doświadczenia wiedzą, że rodzice nie zawsze przyznają się do chorób przewlekłych swoich dzieci, co często skutkuje nieprzewidzianymi sytuacjami podczas wyjazdu lub opóźnieniem w udzieleniu podopiecznemu pierwszej pomocy.

Obowiązek szkoleń z pierwszej pomocy a rzeczywistość

Każdy obywatel RP powinien być przeszkolony w zakresie udzielania pierwszej pomocy w stanach zagrożenia życia i zdrowia, co najmniej w zakresie resuscytacji krążeniowo-oddechowej u niemowląt, dzieci i osób dorosłych. W polskim prawodawstwie obowiązek szkoleń z pierwszej pomocy wynika np. z przepisów BHP, które ma obowiązek odbyć każdy pracownik na umowie o pracę. W polskim społeczeństwie niestety dominuje w tej kwestii myślenie potoczne, którego efektem są pasywne postawy osób uczestniczących w sytuacjach zagrożenia. Wiele z nich jest przekonanych o tym, że nigdy nie zostaną one postawione w obliczu zagrożenia i nie będą zmuszone do udzielania pierwszej pomocy. Takie myślenie,

¹ Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela.

² A. Kelm, *Węzłowe problemy pedagogiki opiekuńczej*, Żak, Warszawa 2000.

³ *Słownik języka polskiego*, t. 2, PWN, Warszawa 1979, s. 526.

rzecz jasna, jest błędne i krótkowzroczne. Dlatego też słuszne wydaje się wdrażanie dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym do uzasadnionego korzystania z numerów alarmowych czy udzielania pierwszej pomocy. Zgodnie z obowiązującą nową reformą oświaty, działania te kontynuowane są na przedmiocie edukacja dla bezpieczeństwa.

Osoby, na których ciąży szczególnie obowiązek opieki nad osobą narażoną na niebezpieczeństwo, utratę życia lub zdrowia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, powinny odbyć kurs pierwszej pomocy, dzięki któremu zdobędą wiedzę teoretyczną, ale przede wszystkim umiejętności praktyczne. Zgodnie z § 21 rozporządzenia MENiS każdy nauczyciel, szczególnie prowadzący warsztaty, laboratoria, a także zajęcia z wychowania fizycznego, podlega przeszkoleniu w zakresie udzielania pierwszej pomocy⁴. Z żadnego aktu prawnego nie wynika to, w jakiej liczbie godzin oraz w jakiej tematyce nauczyciel powinien odbyć przeszkolenie. Jest to autonomiczna decyzja każdej placówki organizującej kurs. Stąd też dość częstym zjawiskiem są odbywające się w placówkach oświatowych zaledwie kilkugodzinne kursy pierwszej pomocy, których odbiorcami są nawet kilkunastoosobowe grupy nauczycieli. Rzecz jasna efektywność takich zajęć jest dyskusyjna i znikoma, dlatego ich organizacja wydaje się bezskuteczna. W opinii autorów, podpartej doświadczeniem zawodowym, trwający co najmniej 20 godzin dydaktycznych kursy pierwszej pomocy (z czego około 70% godzin to zajęcia praktyczne) wyposażą nauczycieli w wiedzę i umiejętności niezbędne do podjęcia czynności ratujących życie. Organizacja kursu z pierwszej pomocy i zobligowanie nauczyciela do uczestnictwa w nim spoczywa na dyrektorze placówki. Wynika to z § 2 rozporządzenia MENiS, który brzmi: *Dyrektor zapewnia bezpieczne i higieniczne warunki pobytu w szkole lub placówce, a także bezpieczne i higieniczne warunki uczestnictwa w zajęciach organizowanych przez szkołę lub placówkę poza obiektami należącymi do tych jednostek*. Organizacja szkoleń dla licznych grup wprost proporcjonalnie zmniejsza szanse na wysoką jakość nabytych umiejętności. Świadomi tego faktu pedagodzy, często w obliczu zagrożenia życia lub zdrowia swoich podopiecznych, nie podejmują czynności ratujących życie, ponieważ obawiają się popełnienia błędu. Powinni mieć wówczas świadomość, że to właśnie oni odpowiedzą za wszelkie nieprawidłowości lub zaniechanie udzielenia pierwszej pomocy. Dlatego też zwiększenie liczby godzin na szkolenia z pierwszej pomocy jest w naszym przekonaniu konieczne. Zgodnie z przepisami prawa dyrektor szkolenie zorganizował, ale ważny, wart zauważenia jest fakt, że za zaniechanie, nieprawidłowe udzielenie pierwszej pomocy będzie odpowiadał sam nauczyciel.

---

⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dn. 31 grudnia 2002 r., w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach.

Taka sytuacja może być skutkiem szkolenia przeprowadzonego w zbyt małej liczbie godzin, a do tego teoretycznego.

Oprócz organizacji szkoleń z pierwszej pomocy, obowiązkiem dyrektora szkoły jest wyposażenie pomieszczeń szkoły w instrukcje i apteczki niezbędne do udzielania pierwszej pomocy (§ 20 rozporządzenia MENiS). W praktyce ten przepis często nie jest w pełni respektowany, ze względu na przeterminowane materiały opatrunkowe, w wyniku braku zainteresowania personelu szkoły.

Obowiązek udzielenia pierwszej pomocy

Zgodnie z przepisami kodeksu karnego każdy ma obowiązek udzielenia pierwszej pomocy. Wynika to § 1 art. 162 kodeksu karnego, który brzmi: *Kto człowiekowi znajdującemu się w położeniu groźącym bezpośrednim niebezpieczeństwem utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu nie udziela pomocy, mogąc jej udzielić bez narażenia siebie lub innej osoby na niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3*. Przepis ten dotyczy wszystkich osób, bez względu na zawód czy zajmowane stanowisko. Dotyczy on również nauczyciela, w sytuacji gdy spoczywa na nim szczególnie obowiązek opieki nad osobą narażoną na niebezpieczeństwo. Nauczycielowi, który nie udzieli pierwszej pomocy, grozi pozbawienie wolności od 3 miesięcy do 5 lat. Wynika to z § 2 art. 160 kodeksu karnego (*Jeżeli na sprawcy ciąży obowiązek opieki nad osobą narażoną na niebezpieczeństwo, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5*). Wprawdzie z § 4 art. 160 kodeksu karnego wynika, że wszczęcie postępowania następuje na wniosek pokrzywdzonego, to należy pamiętać, że uprawnienia prokuratora umożliwiają wszczęcie postępowania karnego.

Istnieją również sytuacje, kiedy nauczyciel może zostać zwolniony z udzielania pierwszej pomocy:

- 1. Niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu osoby udzielającej pierwszej pomocy (nauczyciela)** – nie można wymagać poświęcenia na rzecz ratowania życia i zdrowia kosztem utraty życia osoby udzielającej pomocy. Jeżeli życie nauczyciela podczas udzielania pierwszej pomocy jest zagrożone, należy odstąpić od działań – np. pożar budynku. Podjęcie akcji w sytuacji niebezpieczeństwa należy do nauczyciela.
- 2. Niezwłoczna pomoc ze strony lub instytucji do tego powołanej** – w pierwszej kolejności do udzielenia pierwszej pomocy zobowiązana jest osoba ustawowo powołana do ratowania życia i zdrowia, czyli taka osoba, której czynności będą profesjonalne i skuteczne (lekarz, ratownik, ratownik

medyczny, pielęgniarka). W sytuacji kiedy w szkole pełni dyżur pielęgniarka, nauczyciel ma obowiązek poinformować ją o zaistniałej sytuacji i udzielić pierwszej pomocy do chwili przybycia pielęgniarki⁵.

Podsumowanie

Na podstawie prowadzonych badań różnych autorów dotyczących poziomu wiedzy udzielania pierwszej pomocy przez nauczycieli można jednoznacznie stwierdzić, że wiedza jest niewystarczająca⁶. W związku z tym powinny zostać określone precyzyjne przepisy dotyczące programu szkoleń pierwszej pomocy dla nauczycieli oraz regularność ich powtarzania. Z jednej strony zmniejszy to ryzyko odpowiedzialności za nieudzielenie czy nieprawidłowe udzielenie pierwszej pomocy, z drugiej zaś spowoduje nabycie umiejętności praktycznych i nabranie pewności siebie.

Nie ma większych różnic między nauczycielami dużych i małych miast. Szkolenia z zakresu udzielania pierwszej pomocy powinny być przeprowadzane w sposób cykliczny⁷.

Warto podkreślić, że badania były prowadzone głównie na temat wiedzy teoretycznej. Można domniemywać, że umiejętności praktyczne nauczycieli są nieco gorsze aniżeli wiedza teoretyczna.

Obowiązek odbycia szkolenia z pierwszej pomocy powinien spoczywać na każdym nauczycielu w określonej liczbie godzin oraz sprecyzowanym programie szkolenia. Przede wszystkim szkolenie winno odbywać się w grupach nieprzekraczających 10 osób.

Bibliografia

Kelm A., *Węzłowe problemy pedagogiki opiekuńczej*, Żak, Warszawa 2000.

Kubiak R., *Prawo medyczne*, C.H. Beck, Warszawa 2014.

Nowicki G.J., Woźniak J., Ślusarska B., Piasecka H., Chemperek E., Młynarska M., Naylor K., *Analiza stanu wiedzy z zakresu udzielania pierwszej pomocy wśród nauczycieli wychowania przedszkolnego*, „Ostry dyżur” 2015, t. 8, nr 1.

---

⁵ R. Kubiak, *Prawo medyczne*, C.H. Beck, Warszawa 2014, s. 146-150.

⁶ G.J. Nowicki, J. Woźniak, B. Ślusarska, H. Piasecka, E. Chemperek, M. Młynarska, K. Naylor, *Analiza stanu wiedzy z zakresu udzielania pierwszej pomocy wśród nauczycieli wychowania przedszkolnego*, „Ostry dyżur” 2015, t. 8, nr 1.

⁷ J. Wiśniewski, W. D. Majewski, *Ocena poziomu wiedzy nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych w zachodniopomorskiem na temat pierwszej pomocy*, „Roczniki Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie”, 2007, nr 53, 2, s. 114-123.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dn. 31 grudnia 2002 r., w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach.

Słownik języka polskiego, t. 2, PWN, Warszawa 1979.

Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela.

Wiśniewski J., Majewski W.D., *Ocena poziomu wiedzy nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych w zachodniopomorskiem na temat pierwszej pomocy*, „Roczniki Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie” 2007, nr 53, 2.

Streszczenie

Obowiązek udzielenia pierwszej pomocy w stanie zagrożenia życia i zdrowia dotyczy każdego obywatela. Jednakże w przypadku nauczycieli obowiązek ten nabiera szczególnego znaczenia ze względu na opiekę nad dzieckiem. Aby nauczyciel mógł bezpiecznie udzielać pierwszej pomocy, powinien zostać przeszkolony w tym zakresie. Podstawowym przepisem, z którego wynika obowiązek udzielenia pierwszej pomocy, jest § 1 art. 162 kodeksu karnego, który dotyczy ogólnospołecznego obowiązku udzielania pierwszej pomocy, czyli każdej osoby bez względu na wykształcenie, zajmowane stanowisko czy pochodzenie. Przepis ten nakłada obowiązek na każdą osobę, która powzięła informację o zdarzeniu nagłym i o fakcie, że osoba znajduje się w stanie zagrożenia zdrowia i życia. Nieudzielenie pierwszej pomocy traktowane jest jako przestępstwo formalne, tzn. zaniechanie udzielenia pierwszej pomocy bez względu na skutek, jaki wystąpił (brak uszczerbku, ciężki uszczerbek na zdrowiu, śmierć). Udzielenie pierwszej pomocy może być zrealizowane w różnorodny sposób, co najmniej powinno polegać na zminimalizowaniu niebezpieczeństwa grożącego życiu lub zdrowiu człowieka, a najlepiej na jego usunięciu. Charakter udzielonej pierwszej pomocy będzie uzależniony od warunków pogodowych, rodzaju niebezpieczeństwa, kwalifikacji osoby udzielającej pomocy oraz środków pozostających do dyspozycji w chwili udzielania pomocy (np. apteczka pierwszej pomocy).

The obligation of providing first aid by teachers in the legal and medical aspect

Summary

The obligation to provide first aid in the state of threat to life and health applies to every citizen. However, in the case of teachers, this obligation is particularly important due to taking care of a child. In order for the teacher to be able to give first aid safely, he or she should be trained in this area. The basic provision from which the obligation to provide first aid results is § 1 art. 162 of the Criminal Code, which concerns the general public duty to provide first aid, that is, everyone regardless of education, occupation or origin, etc. This offense can be committed by either a doctor, a paramedic nurse or other people

without medical training. In principle, the provision imposes an obligation on every person who has become aware of an emergency and on the fact that the person is in the state of threat to health and life. Failure to provide first aid is treated as a formal offense, i.e., the failure to provide first aid regardless of the effect that occurred (no impairment, severe health impairment, death). First aid can be provided in a variety of ways, at least it should consist in minimizing the danger that would pose a direct threat to human life or health, and preferably in its removal. The nature of the first aid will depend on the weather conditions, the type of danger, the qualification of the person providing assistance and resources available at the time of providing assistance (e.g. first aid kit).